

TÜRK EDEBİYATINDA VASIYETNÂMELER VE
İKİ ŞAİR (TIFLÎ/TARZÎ) ARASINDA KALAN BİR VASIYETNÂME

Bekir ÇINAR*

ÖZET

Bu çalışmada “vasiyet-nâme”nin geniş bir tanımı yapılmış ve bazı ahlâkî eserlerle mukayese edilmiştir. Türk edebiyatında yazılan önemli vasiyet-nâmeler tanıtılmış, ve kısaca örnekler verilmiştir. Ayrıca Tiflî'ye ait olduğu söylenen Nuruosmaniye Kütüphanesi 4967 numarada yazma hâlinde bulunan vasiyet-nâme sunulmuştur.

Anahtar kelimeler:

Tiflî Ahmed Çelebi, Tarzî, Vasiyet-nâme, Nasihat-nâme.

I. Vasiyet-nâmeler

A. Tanımı ve Mahiyeti

Vasiyyet -vasîyâ, çeşitli lügatlarda “emir, görev, tavsiye, öğüt, uyarı, ölmeden evvel verilen yazılı veya sözlü talimat;”¹ “bir müteveffânın ölmeden evvel ba'de'l-mevt icrâsını merâm ettiği şeyler hakkında verdiği emir ve sipariş”², “ihâle; ıstılahî manasıyla, son arzuyu belirten tasarruf”³, “bir malı veya menfaati ölümünden sonraya izafetle bir şahsa veya bir hayır cihetine teberru yoluyla yani meccânen temlik etmek yerinde kullanılan tâbir”⁴, “bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey”⁵, “bir kim-

* Yard. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü / cinarbekir@mynet.com

¹ Hans Wehr, *Arabisches Wörterbuch*, Wesbaden 1977, s. 955; Heinrich F. Junker und Bozarg Alavi, *Persisch-Deutsches Wörterbuch*, Leipzig 1968, s. 838.

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 1493.

³ Joseph Schacht, “Vasiyyet”, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul 1988, XIII, 230.

⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., 1993, III, 584.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 1138; Bekir Topaloğlu-Hayrettin Karaman, *Arapça Türkçe Yeni Kamus*, Neşriyat Yay., İstanbul (Tarihsiz), s. 494.

senin mal varlığı üzerinde serbest iradesiyle yaptığı ve ölümünden sonra hukukî sonuç doğuracak olan tek taraflı tasarruf"⁶, "sipariş, nasihat"⁷ şeklinde tarif edilmektedir. Tasavvufî anlamda "sûfilerin çevrelerindeki kişilere, sohbetlerine katılanlara; şeyh ve müridlerin mürid ve müntesiblerine yaptıkları tavsiyeler ve verdikleri öğütler", "sûfilerin vefat etmek üzere iken verdikleri öğütler"⁸e vasiyet denir.

Vasiyet-nâme ise, "bir adamın vasiyyetini hâvî musaddak varaka"⁹ "vasiyetle bırakılan miras",¹⁰ "son arzu, ölmeden evvel bırakılan yazılı ve sözlü tâlimât"¹¹, *Ar. vasiyyet ve Fars. nâme*'den türetilmiş bir kelime olup, "bir kimsenin vasiyyetini yazmış olduğu kâğıt, yazılı vasiyet"¹², "miras bırakanın ölümünden sonraki isteklerini kapsayan, bir taraflı ve varması gerekli olmayan bir irade beyanıyla düzenlenen, ölüme bağlı tasarruf türü"¹³, "hukuk açısından miras bırakanın ölümünden sonraki isteklerini kapsayan, resmî, sözlü veya yazılı bir irade beyanı"¹⁴, "ölürken olan tembih ve sipariş kılınan mevad"¹⁵ şeklinde tarif edilmektedir. Siyasî vasiyet-nâme, bir devlet adamının yürüttüğü ve ölümünden sonra uyulmasını istediği ilkeleri açıklar.

Bu tanımlardan çıkan ortak sonuç, vasiyetin ölümden sonra gerçekleştirilecek olmasıdır. Ancak tasavvufî anlamda verilen vasiyet tanımı, edebiyatımızda "öğüt verici özellikte yazılmış olan didaktik eser şeklinde adlandırılan *nasihat-nâme*"¹⁶ tanımına daha çok uygundur. Vasiyetnâmele-
rin aşağıda tasnifini vereceğimiz öğüt verme amacıyla yazılmış olan eserle-
rin bazılarıyla konu bakımından ortak yanları vardır.

Bilindiği üzere Türk edebiyatında öğüt verme amacıyla söz söyleme geleneği oldukça eski tarihlere dayanır. Bunlardan bazen yarı manzum

⁶ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, XXXIII, 266.

⁷ Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Haz. Recep Toparlı, TDK Yay., Ankara 2000, s. 873.

⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1999, s. 558.

⁹ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1493

¹⁰ Joseph Schacht, *a.g.m.*, XIII, 230.

¹¹ Heinrich F. Junker, *a.g.e.*, s. 838; F. Steingrass, Ph. D., *Pesian-English Dictionary*, Printed in Lebanon 1975.

¹² Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1138.

¹³ *Meydan Larouse*, Meydan Yay., İstanbul 1986, XII, 544.

¹⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1979, XIII, 517.

¹⁵ Ahmet Vefik Paşa, *a.g.e.*, s. 873.

¹⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s. 308.

diyebileceğimiz *atasözleri* edebiyatımızda manzum nasihat-nâmenin en önemli göstergesi olup ilk örnekleri sayılabilir.¹⁷ Türkçe'nin ilk yazılı belgeleri kabul edilen Göktürk Kitabeleri'nde gelecekle ilgili öğütlere yer verilir. Doğuda eski Hindistan ve İslâmiyet öncesi İran devletlerinden itibaren Osmanlı devletine kadar Uygur Türk devleti dahil ayrı isim taşımakla beraber nasihat-nâme, siyaset-nâme, siyerü'l-mülk adları ile anılan pek çok eser yazılmıştır.¹⁸

Agâh Sırrı Levend ahlâk kitaplarımızı konularına ve amaçlarına göre şöyle sınıflandırmaktadır.¹⁹

a) Genel ahlâk b) Siyâsetnâmeler, c) Nasihatnâmeler, d) Mevıza yollu eserler, e) Ahlâkî güzel sözler, f) Fütüvvetnâmeler g) Kâbusnâme çevirileri, h) Kelile ve Dimne çevirileri, i) Hikâyelerle süslenmiş ahlâkî eserler, j) Ahlâkî fıkralar ve hikâyeler, k) Atasözleri, l) Türlü eserler.

Bu bölümlerde ayrı başlıklar altında verilen eserlerin bazıları, işlediği konularda zaman zaman ortaklık göstermektedir. Meselâ siyâset-nâmelerde, zulüm ve adalet üzerinde durulur. Bu aynı zamanda ahlâkî kitapların veya nasihatnâmelerin de ele aldığı bir konudur. Nasihatnâmelerde genel ahlâkla ilgili konular bulunurken, bu konu aynı zamanda dinî vasiyetnâmelerin de konusu olabilir. Bu durumda nasihat-nâme, vasiyet-nâme ve siyâset-nâmeyi kesin hatlarla birbirinden ayırmak zordur. Bir vasiyet-nâme aynı zamanda nasihat-nâme; bir siyâset-nâme aynı zamanda nasihat-nâme ve vasiyet-nâme özelliği gösterebilmektedir. Ancak nasihat-nâmelerin genellikle manzum, vasiyet-nâmelerin genellikle mensur yazıldığı söylenebilir. Ahmed-i Dâî'nin (ö. H.824/M.1421'den sonra) tercüme mahiyetinde olan *Vasiyyet-i Nûşirevân Tercümesi* hariç; manzum, müstakil vasiyet-nâme özelliği taşıyan tek eser, Tiflî'ye ait olduğu söylenen *Vasiyyet-nâme* adlı eser kabul edilebilir. Bu eser, konu itibarıyla de diğer vasiyet-nâmelerden ayrılmakta ve ilginç bir özellik arz etmektedir.

Siyâsetnâme, siyasetle ve devlet yönetimiyle ilgili eser demektir. Siyâset kelimesinin “suçluyu şeriat hükümlerine göre cezalandırmak” anlamıyla ilgili olarak, suçluya uygulanacak cezalardan bahseden eserler de siyâset-nâme adını taşır. Siyâset-nâmeler esas konu olarak devlet yönetimini ele aldığına, bütün erk ve yetki de hükümdarda bulunduğuna göre,

¹⁷ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII, 241.

¹⁸ Emre, *Tercüme-i Pend-nâme-i Attar*, Haz. Azmi Bilgin, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 7.

¹⁹ Agâh Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1963, s. 96. (Geniş bilgi için bkz. a.g.m., s. 89-115)

hükümdarlar için kaleme alınmış eserlerdir. Siyaset-nâmelerde, hükümdarda bulunması gereken vasıflar belirtilir; saltanatın esasları ve şartları sıralanır. Zamanın anlayışına ve inanışına en uygun nasıl olması gerektiği, bu amaca hangi yollardan ulaşılabileceği gösterilir. Halkın durumu, toplumun hâli anlatılarak hükümdara öğütler verilir. Kötü yönetimin zararlı sonuçları açıklanır.²⁰ Aşağıda örnek olarak verilen Keçecizâde Fuad Paşanın vasiyetnâmesi aynı zamanda bir siyasetnâme özelliği taşımaktadır.

Bir kısım nasihat-nâmelere *pend-nâme* adının verilmesi *Feridüddin Attar*'ın aynı addaki eserinden dolayıdır.²¹ İshak Tokâdî (Rızâî)'nin çeşitli ilimlerden bahseden *Nazmu'l-Ulûm*²², Muhyî'nin tıbbî öğütler ihtiva eden *Nasihât-nâme*²³, Refî'nin Hurûfî tarikatını anlatan *Beşâret-nâme*, Şemseddin Sivasî'nin bir zümreyi eleştiren *Nasihât-nâme*, Askerî'nin sosyal ve ahlâkî bir hiciv olan *Pend-nâme* ve Güvâhî'nin atasözleri hazinesi niteliğinde *Pend-nâme* adlı eserleri göz önünde bulundurulduğunda bu türün kapsamı daha da genişlemektedir.²⁴

15. yüzyılda yazılmış iki ansiklopedik eser vardır. Bunlardan ilki nasihatnâme, siyasetnâme ve ansiklopedik eser olma özelliğine sahip olan Bedr-i Dilşâd'ın [(H. 831/M. 1427)'de yazılan] *Murad-nâme*'si, diğeri yine aynı yüzyılda yazılan Antepli İbrahim Bin Bâlî'nin *Hikmet-nâme* adlı mesnevîsidir.²⁵ Ayrıca aynı yüzyılda yaşamış olan Sinan Paşanın (ö. H. 891/M.

²⁰ Agâh Sırrı Levend, "Siyasetnâmeler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1962, s. 168; (Ayrıca geniş bilgi için bkz., a.g.m., s. 167-194 ve Mehmet Arslan, "Osmanlı Devlet Yönetimine Ait Siyasetnâme Özelliği Taşıyan Küçük Bir Risale: Gelibolulu Âlî'nin Hakâyıku'l-Ekâlîm Adlı Eseri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1999, VIII, 109-123.

²¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII, 241.

²² Mahmut Kaplan, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri" *Yüzyüncü Yıl Ün., Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/3, Van 1992, s. 61.

²³ Mahmut Kaplan, a.g.m., s. 39.

²⁴ Mehmet Arslan-Bilâl Yücel, "Mir Muhsin Nevvâb ve Nasihat-nâmesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1995, I, 143.

²⁵ Bu eser *Kabus-nâme*'nin Türkçe çevirisidir. Murad-nâme çok yönlü bir eser olup nasihat-nâme türüne dahil ahlâkî, öğretici bir mesnevî, devlet idaresine, padişahlık, vezirlik, nedimlik, subaşılık şartlarına dair tavsiyeler, öğütler ihtiva ettiği için siyaset-nâme, civanmertlik adabından bahseden 26. Babı yönünden fütüvvet-nâme, bazı ilim ve sanat dallarıyla ilgili bilgi veren bölümleri itibarıyla ansiklopedik eser sayılır. Bu eser tamamen ansiklopedik bir eser değil, nasihat-nâme türünden bir mesnevîdir. *Kabus-nâme* adıyla tanınmış Farsça aslının Keykavus tarafından konulan adı da nasihat-nâmedir. Geniş bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB. Basımevi, İstanbul 1998, s. 141-150; Âdem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Murad-nâmesi I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 19-21.

1486) *Nasihât-nâme* diğer adıyla *Maarif-nâme* adlı mensur bir eseri vardır. Nâbî'nin (ö. H. 1124/M. 1712) *Hayriyye*'si ile Sünbülzâde Vehbî'nin (ö. H. 1224/M. 1809) *Lütfiye*'si nasihatnâme türünün mesnevî tarzındaki ölmez eserlerindedir. 16. asrın en önemli tarihçisi Gelibolulu Âlî'nin (ö. H. 1008/M. 1599) siyaset-nâme mahiyeti taşıyan *Nasîhatü's-Selâtin*'i,²⁶ ve Geyveli Güvâhî'nin (ö. H. 925/M. 1519) 1891 beyitlik atasözleriyle öğüt veren ve didaktik bir mesnevî olan *Pend-nâme*'si, 18. asırda yaşayan Nahîfî'nin (ö. H. 1151/M. 1738-1739) *Nasîhatü'l-Vüzerâ* adlı eserleri nasihat-nâme mahiyetinde yazılmış olan dikkate değer eserlerdir.

B. Türk Edebiyatında Vasîyet-nâmeler

Eski edebiyatımızda çeşitli umdelere yer veren vasîyet-nâmelere rastlanır. Bu vasîyet-nâmelerin en tanınmışları, Birgivî Mehmed Efendinin (d. 1521-ö. 1573/74) *Vasîyet-nâme*'si, Eskizağralı Tarzî Mehmed'in ağzından yazılmış Tıflî lisanından meşhur olan Tıflî Ahmed Çelebinin (ö. H. 1070/M. 1659-1660) *Vasîyet-nâme*'si, Şeyh Ahmed Kuddûsî'nin (ö. 1769-1849) *Vasîyet-nâme*'si, Keçecizâde Fuad Paşanın (1815-1869) *Vasîyet-nâme*'sidir. Ayrıca yakın dönemde Necip Fazıl Kısakürek'in *Vasîyet-nâme*'si vardır ki (vefatının ertesi günü 26 Mayıs 1983) *Tercüman* gazetesinde yayımlanmıştır. Yukarıda zikredilen vasîyet-nâmelerden Tıflî'ye ait olduğu söylenen *vasîyet-nâme* hariç hepsi mensur eserlerdir.

15. yüzyılda yaşayan Ahmed-i Dâî'nin (ö. H. 824/M. 1421) *Vasîyyet-i Nûşîrevân-ı Âdil be-Pusereş Hürmüz-i Tâcdâr* adlı eseri küçük bir mesnevî olup,²⁷ bu eserde İran hükümdarı Nûşîrevân'nın ağzından oğlu Hürmüz'e öğütler verilir. *Pend-nâme* türünde yazılmış olan bu eser *Kabus-nâme*'ye

²⁶ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB. Yay., İstanbul 1987, I, 612 (Âlî bu eserinde III. Murad devrindeki içtimâî, iktisadî ve hukûkî bozuklukları büyük bir cesaretle ve misallerle ortaya koymaktadır. Yeniçeri teşkilâtına oğlan devşiren bazı devşiricilerin nasıl kanunsuz hareket ederek hükümet adına zulüm yaptıklarını; yer yer, tek evlâdı olanların bile oğullarını ellerinden aldıklarını; vermeyenlere işkence tatbik ettiklerini; mahkemelerde maslahat-güzâr denilen mütevassıtların, nasıl davacı ile davalı arasına girerek her ikisini de kandırıp dolandırdıklarını; birçok kazanç erbabının devlete en meşru vergileri dahi vermeden nasıl başıboş kazandıklarını ve buna benzer hak, huzur ve asayiş bozucu hareketleri misalleriyle arz ve mütalâa eden bu eser, kendi devrinin içtimâî problemlerini aksettirmesi bakımından kıymetli bir vesikadır).

²⁷ Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul 1989, II, 58.

benzer.²⁸ İsmail Hikmet Ertaylan²⁹ Ahmed-i Dâî'nin bu eserinin Osmanlı edebiyatında rastladığımız vasiyet ve nasihat yollu yazılmış eserlerin bir nevi protitipini teşkil ettiğini belirtir. Bu eser, tercüme mahiyetinde yazılan manzum ilk vasiyet-nâmedir.

16. asırda yaşayan Birgivi Mehmed Efendi (1521-1573/74), ünü halk arasında da yaygın alimlerden biridir. Şeriatı korumak için her türlü bid'atin şiddetle karşısında olmuş, mevki ve menfaat sağlamak için dinden taviz verilmesine göz yummamış, hatta son yıllarında gördüğü yolsuzlukları düzeltmek maksadıyla Birgi'den İstanbula kadar gelerek sadrazam Mehmed Paşaya ikazlarda bulunmuştur. Birgivi'nin en önemli eseri olan *Vasiyet-nâme*'si, Türkçe ilmihâl kitabıdır. Günümüze kadar dinî meselelerde halkın yararlandığı bu el kitabı Konyalı Şeyh Ali, Osmanpazar Müftüsü İsmail Niyazi ve Kadızâde Ahmed Efendiler tarafından şerh edilmiştir. Bu eser birçok defa basılmış olup Kuzey Türkçesine de çevrilmiştir.³⁰

Kuddûsî Ahmed Efendi (1769-1849) mutasavvıf bir şair olup Niğde'nin Bor kasabasında doğmuştur. Asıl adı Ahmed bin Hacı İbrahim olan Kuddûsî, daha çok "Mar'âşî-zâde" ve "Kuddûsî" lakaplarıyla maruf ve meşhurdur.³¹ Tahsilini babasından görmüş, önce Nakşî tarikatına intisab etmiş, daha sonra Kâdirî tarikatına girmiştir.³² Birçok eserinin yanısıra *Pend-nâme-i Kuddûsî* ve *Vasiyet-nâme-i Kuddûsî* adlı eserleri de vardır.³³

²⁸ Kâbus-nâme, Ziyar oğullarından Emir Unsurul-Maali Keykavus b. İskender Kâbus b. Veşmgir'in H. 475 (M. 1082) de Gülşah için yazdığı bir "nasihat-nâmedir". Ahlâkî öğütler vermek amacıyla kaleme alınmış olan bu eser, çeşitli konulara değinerek yetişkin bir adamın edinmesi gereken hayat bilgilerini anlatır. (Geniş bilgi için bkz. Ağâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1963, s. 107).

²⁹ İsmail Hikmet Ertaylan, *Ahmed-i Dâî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1952, s. 129.

³⁰ *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986, IV, 184.

³¹ Ahmed Kuddûsî, *Hazinetü'l-Esrâr ve Ganîmetü'l Ebrâr*, Haz. Hüseyin Sunar, Hasret Matbacılık, İstanbul 1988, s. 11.

³² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, V, 429.

³³ *Vasiyet-nâme* adlı eserinde Kuddûsî, dostlarına ve ihvanına son nasihat ve vasiyetlerini dile getirmektedir. Allah'a hamd ü senadan sonra çocukları, ailesi, akrabaları, dostları ve ihvânına Allah Teâlâ'ya tövbe etmelerini vasiyet ettikten sonra özetle şunları vasiyet eder: "Vefatımı insanlara yaymayın ki, halka zahmet ve şöhret olmasın...Nasihat kitaplarımı okuyup onlardan istifade edin...Kefenimi Niğde bezinden sarın. Ne cesedime ne de kefenime yazı yazmayasınız... Namaz ve oruç fidyemi namaz kılmayan fâsiklara sakın vermeyesiniz. Fidyelerimi ilm-i şerif tâliblerine ve fakirlerin sâlihlerine verin. Pâdişahımız için gece-gündüz duâ edip Allah'a yalvarınız" (Bu Vasiyetnâmenin tam metni için bkz. Ahmed Kuddûsî, *a.g.e.*, s. 381).

Fuad Paşa (Keçecizâde) (1815-1869), Osmanlı sadrazamı şair ve yazardır.³⁴ “Bir süre hekimlik yapmış sonra hariciyeye intisab etmiştir. Vefatından birkaç gün önce Sultan Abdülaziz Hana hitaben bir *Vasiyet-nâme* kaleme almıştır. Bu eser ilk defa bir İngiliz mecmuasında İngilizce olarak yayınlanmış, sonra Fransızca'ya tercüme edilmiş, daha sonra 1871'de vefat eden Pertev Paşa ile Başvekâlet memurlarından Arifi Paşa tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu *Vasiyet-nâme*'nin, bir devrin siyasî durum ve görüşlerini yansıtması yanında, yakın ve uzak geleceğe işaret eden nadir belgelerden biri olmak gibi özelliği de vardır. Çünkü binlerce yıllık tarihimizde, siyasî vasiyet-nâme bırakan hükümdar ve devlet adamlarımız pek azdır. Gerçi vakfiyeler, kanunnâmeler, töreler ve örfler siyasî vasiyet-nâme bırakmak geleneğinin kurulmasına lüzum bırakmamıştır ama yine de bırakılmış birkaç vasiyet-nâmenin tarih belgesi olarak değeri büyüktür.”³⁵

II. Vasiyet-nâmenin Şairi

Kaynaklarda bu vasiyetnâmenin, Tıflî'nin mi yoksa Tarzî'nin mi olduğu kesin olarak belirtilmemiştir. Fuad Köprülü, hezel-âmiş (alay edici) mahiyetteki bu vasiyet-nâme'yi, garip ve tetkike değer bulmaktadır³⁶.

³⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, III, 429.

³⁵ Ekrem Memiş, *Türk Kültür Tarihi*, Konya 1998, s. 73. [Fuad Paşa bu *Vasiyetnâme*'sinde özetle şunları vasiyet etmektedir: “Şurada yaşayabileceğim birkaç gün veya birkaç saatlik zaman kalmıştır ki, onu da kutsal bir görevi yerine getirmek için kullanmak istiyorum. O görev, birçok acı tecrübelerin semeresi olan fikir ve mütalâlarımı hâk-i pâ-yı hümayununuzla arzdan ibarettir...Komşularımızın süratle ilerlemeleri ve ecdadımızın akıl erdiremeyecek hataları, bizi içinde bulunduğumuz vahim duruma düşürmüştür... Böyle dehşetli bir tehlikeden korunabilmek için, zat-ı şahanenizin mazi ile münasebeti tatil ederek, bizi yeni terakki yoluna sevk etmeniz gerekiyor... Komşularımız bundan iki asır evvelki durumlarından çok daha ileriye gitmiş, hepsi terakki etmiş ve bizi geride bırakmışlardır... Bu mahv olma belasından kurtulabilmemiz, İngiltere kadar paraya, Fransa kadar maarife ve Rusya kadar askere sahip olmamızı gerektirir. Bizim için lazım-ı terakki Avrupa milletleri derecesine yükselmektir. Bu noktaya ulaşmak için yalnız bir şey gerekiyor ki o da siyasî ve mülkî bütün müesseselerimizi değiştirmektir... Büyük dinimizi terakkiye mani addedenler, şuursuz ve cahil kimselerdir... Avrupa'nın bize arz ettiği yeni müesseseler meyanında İslamiyet'in üstün kaidelerine aykırı hiçbir şey yoktur... Bu İslamî menfaatlerimize de uygundur...”. Sonra İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya, Yunanistan devletleri hakkında zamanın şartlarına göre önemli bilgiler verir. Dahilî meseleler konusunda da “muhtelif cins ahaliyi birleştirme” yolunda gayret sarf etmeyi, devlete sadık “gayri müslim milletlerden olan paşalarımızın ilim, hüner ve malumatından” istifade edilmesi gerektiğini belirttikten sonra, “umûmî maarife” çok önem verilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamaktadır (Bu vasiyet-nâmenin tam metni için: bkz. Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 74-82). Ayrıca bkz. *Târih-i Osmânî Encümeni*, İstanbul 1928, I, 70-84].

³⁶ Fuad Köprülü, “Meddahlar”, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 399.

Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*'nin Tarzî maddesinde; onun Zagrâlı olup H. 1070/M. 1659-1660'da vefat ettiğini belirterek “Mucîb ve Safâyî'nin *Vasiyet-nâme* ünvanlı manzumeyi buna (bu Tarzî'ye) mâl etmeleri ve Safâî'nin vefât tarihini H. 1072 göstermesi yanlıştır”³⁷ demektedir.

Müstakimzâde ise, Tarzî için “*mahlas Muhammed el Gazi bi Rûmî erraha'l Hamdi rihletühü bi kavlihî bi'l Fârisiyyeti fevt-i şedd-i Tarzî bilâdîdehü 1072 li dîvânî ve Vasiyyetühü Tıflî*”³⁸ diyerek, Tıflî'nin vasiyyeti ve divanında Hamdî'nin Farsça olarak (H. 1072/M. 1661) tarihini düştüğünü belirterek Vasiyetnâme'yi Tıflî'nin eseri olarak takdim etmektedir.

17. yüzyılda daha çok meddahlık ve nedimliğiyle şöhret salan, ancak şairlik yönü de oldukça kudretli olan Tıflî, Safâyî'ye³⁹ göre Trabzon'da doğmuş, Sultan IV. Murad Hanın has nedimi olmuş ve bu suretle şöhret bulmuştur. Şeyhî,⁴⁰ Müstakim-zâde,⁴¹ Belîğ,⁴² Mehmed Süreyyâ,⁴³ Mehmed Nail Tuman⁴⁴ ise Tıflî'nin İstanbullu olduğunu kaydederler. Evliya Çelebi⁴⁵ “kadd ü kâmet” sahibi olduğundan “Leylek Tıflî” lâkabıyla anıldığını belirtmektedir. Safâyî,⁴⁶ Tıflî'nin, padişahın iltifatına mazhar olduğunu, şehname-hanlık ve meddahlıkta maharetli olduğunu belirtmekte, Sâlim⁴⁷ Kırîmî Mehmed Efendiyi Tıflî ile mukayase ederek “Tıflî merhum kadar sergüzeşt söyler bir ehl-i tab' u ma'rifet-perver idi” diyerek Tıflî'nin güzel söz söyleyen bir şair olduğunu vurgularken, Güftî de Tezkîresinde⁴⁸ Tıflî'nin şairliği yanında meddahlığı ve şehname-hanlığından da bahset-

³⁷ Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yay., Ankara 2001, II, 587.

³⁸ Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb*, KB. Yay., Ankara 2000, s. 301 (Tıflî Dîvânı'nın yazma nüshalarının hiçbirinde böyle bir kayda rastlanmamıştır).

³⁹ Pervin Aynagöz, *Tezkire-i Safâyî, İnceleme, Metin, İndeks*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1988, s. 307.

⁴⁰ Mehmed Şeyhî, *Şakaik-i Numaniye ve Zeyilleri Vâkâyi'ül Fudalâ*, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989, s. 677.

⁴¹ Müstakim-zâde Süleyman Saadeddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, Devlet Matb., İstanbul 1928, s. 60.

⁴² İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Asâr Li Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1985, s. 294.

⁴³ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Metin Hülâgü, Sebil Yay., İstanbul 1996, s. 286.

⁴⁴ Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 589.

⁴⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, İstanbul 1314, I, 671.

⁴⁶ Pervin Aynagöz, *a.g.e.*, s. 307.

⁴⁷ Sâlim, *Tezkire-i Sâlim*, Der-Saadet-İkdam Matbası, İstanbul 1310, s. 568.

⁴⁸ Güftî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Millet Ktp., MFA 1284, v.113a.

mektedir. Tıflî Ahmed Çelebinin ölüm tarihi hakkında muhtelif rivayetler olmakla birlikte H. 1070 (M. 1659-1660) tarihinde öldüğü söylenebilir. Süleyman Fâik Efendi⁴⁹ mezarının Koca Mustafa Paşada Silivri-kapısı haricinde bulunduğunu belirtmektedir.⁵⁰

Tıflî'nin şimdiye kadar bilinen tek eseri Divan'ıdır. Ağâh Sırrı Levend⁵¹ mizah ve hicivden bahsederken Nefî'nin Sihâm-ı Kaza'sı, Bahâî, Küfrî, Havaî, Tıflî, Tarzî, Tırsî ve Sürûrî'nin divanlarının müstehcen ifadelerle dolu olduğunu, bu şiirlerin en hafifinin bile yüz kızarmadan okunamayacağını belirtmiştir. Bu hüküm kanaatimizce Tıflî'nin Dîvân'ındaki şiirler için doğru olmamakla beraber; aşağıda tam metnini verdiğimiz *vasiyet-nâme* için -bu *vasiyet-nâme* Tıflî'nin ise- doğru kabul edilebilir. Ancak bu eserin Tıflî'ye ait olduğu şüphelidir. Fuad Köprülü, Eski Zagrâlî Tarzî Mehmed Çelebinin “gûya Tıflî'nin lisânından, acîb ve garîb ibârat ile *Vasiyyet-nâme* ve *Zillet-nâme* adlı iki manzume yazdığını”⁵² belirtmektedir. Fuad Köprülü'nün belirttiği Eski Zagrâlî Tarzî mi; yoksa İstanbullu Tarzî midir?

Mucîb, Tezkiresi'nin Tarzî-i Dîger başlığında “*Tıflî lisânından meşhur olan Vasiyyet-nâme bunların nazmıdır*”⁵³ demektedir. Mucîb, eserinde bu Tarzî'nin, Sultan Murad'ın nişân-ı tîrine (ok nişânına) tarih düştüğü ve Hamdî'nin, Tarzî'nin ölüm tarihi için düştüğü tarihi delil göstermekte, Zagrâlî Tarzî'den ise; farklı başlıkta bahsetmektedir.

Rıza, Tezkiresi'nin Tarzî (Zagrâlî Mehmed Efendi) başlığında “*eşâr-ı dil-pezîri âşıkâne ve güftâr-ı bî-nazîri sâdikâne...dür*”⁵⁴ diyerek onun gönül okşayıcı şiirlerinin âşıkâne ve emsalsiz sözlerinin samimi olduğunu belirtmektedir. Ancak her iki tezkirede de Tarzî'nin aşağıdaki matla beyitli gazeli örnek verildiğinden bir çelişki görülmektedir.⁵⁵

Biz bezm-i muhabbetde bu dem hem-dem-i işkuz

Bî-gâne kıyâs itme bizi mahrem-i işkuz

⁴⁹ Süleyman Faik, *Faik Efendi Mecmu'ası*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY., no. 3472, v. 61b.

⁵⁰ Tıflî'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Bekir Çınar, “Tıflî Ahmed Çelebi ve Sâkinâmesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Niğde 2002, XII, 111-153.

⁵¹ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1988, I, 151.

⁵² Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 396 ve “Tıflî Ahmed Çelebi”, *İslâm Ansiklopedisi*, MEB., İstanbul 1988, XII, 234.

⁵³ Mustafa Mucîb Efendi, *Tezkire-i Mucîb*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, TY. 4965, v. 290b.

⁵⁴ Rıza, *Tezkire-i Rıza*, Der-Saadet-İkdam Matbası, İstanbul 1312 s. 65.

⁵⁵ (*Tuhfe-i Nâilî*'de de Eski Zagrâlî Tarzî için aynı matlalı gazeli örnek verilmiştir. Bkz. Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 587.)

Rıza Tezkiresi'nde bir başka Tarzî'den ise “şuarâ-yı zevi'l itibârdan şöhret şîâr kimesnedir. Eşârı hûb güftârı lâ-nazîrdür”⁵⁶ şeklinde bahsedilerek, onun itibar sahibi şairlerden şöhreti belli bir kimse olduğu, şiirlerinin güzel ve sözünün benzersiz olduğu belirtilmektedir. Yukarıda matla beyti verilen gazel, Nail Tuman'ın görüşü dikkate alındığında kanatimizce Zağralı Tarzî'nin olmalıdır.

İsmail Belig ise tezkiresinde Tarzî için; “Rumeli Kuzâtından Mehmed Efendi. Bin yetmiş iki senesinde hâl-i hayâtı tarz-ı âher oldu. Fevtime Hamdî'nün târihidür”⁵⁷ demektedir. Nâil Tuman da diğer bir Tarzî'den, İstanbullu Tarzî şeklinde bahsetmekte, vefâtını H. 1072 (M. 1662) olarak göstermekte ve ölüm tarihine Hamdî'nin düştüğü tarihi delil göstererek *Vasiyyetnâme* adlı manzumesi olduğunu belirtmektedir.⁵⁸ İsmail Belig, Müstakimzâde ve Nâil Tuman'ın Tarzî için verdiği bilgiler, ölüm tarihlerinin H. 1072 (M. 1662) olması ve Hamdî'nin tarih düşmesi gibi bilgileri ihtiva etmesi bakımından örtüşmektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere Nâil Tuman, Mucîb ve Safâyî'nin bu Vasiyetnâme'yi Zağralı Tarzî'ye atfetmesinin yanlış olduğunu belirtmişti. Belig, Müstakimzâde ve Nâil Tuman'ın bahsettikleri -Hamdî'nin tarih düştüğü- ortak bir şair vardır ki bu şair İstanbullu Tarzî Mehmed Efendidir (ö. H. 1072/M. 1662). Mucîb ve Safâyî de İstanbullu Tarzî'den bahsetmektedir. Nâil Tuman'ın da belirttiği gibi İstanbullu Tarzî kanatimizce bu eserin şairidir.

Fuad Köprülü'nün de, Tarzî'nin “güya Tıflî lisanından, acîb ve garîb ibârat ile *Vasiyyet-nâme* ve *Zillet-nâme* adlı iki manzume yazdığını”⁵⁹ belirttiği eserlerden *Zillet-nâme* adlı eserin, Tarzî'ye ait olduğu Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 4967 mecmuadan anlaşılmaktadır. Çünkü müellifi belli olmayan bu mecmuada bahsi geçen eser, *Zillet-nâme-i Tarzî* başlığıyla verilmektedir.

Sonuç olarak *Vasiyyet-nâme* metni incelendiğinde; bu *Vasiyyet-nâme*'nin Tarzî'nin ağzından yazıldığı ve Tıflî lisanından meşhur olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Tıflî'nin adının geçtiği ya da “Çelebi”, “meddah” ünvanıyla hitab edilen aşağıdaki beyitlerde, bu vasiyet-nâmenin Tıflî'nin ağzından yazılmadığı, Tarzî'ye ait olabileceği söylenebilir. Çünkü şairin hitab şekli ikinci şahıs olan Tıflî'yedir. Bu hitapların çoğu Tıflî'yi aşağıla-

⁵⁶ Rıza, *a.g.e.*, s. 66.

⁵⁷ İsmail Belig, *a.g.e.*, 290.

⁵⁸ Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 587.

⁵⁹ Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 396.

yıcı, onunla alay edici mahiyette olduğundan ve bir şairin kendisi için bu tarzda kendisini aşağılayıcı bir hitap şekli kullanamayacağından bu eserin Tarzî'ye ait olduğunu ileri sürmek yanıltıcı olmaz.

9. Ol gice bagteten *Aga Tıflî*
Geşte ez-kabz-ı imtilâ rencûr
30. *Çelebi* da'vete icâbet ile
Pertev-endâz olup o mâye-i hûr
32. *Çelebiye* düçâr olunca gözi
Aldurup aql u hîssi ol meshûr
64. Mahrem-i bezm-i hâs olan *Tıflî*
Gör ne hamyâzeler çeker mahmûr
65. Ol ocaqlar hârâb eden *meddâh*
Şimdi kül öksüzi yatur maşrûr
80. İmtilâ vehmini çıkar dilden
Tıfliyâ p.h yemekden kalma kusûr
163. Dâmen-i küh-ı *Qāfda Çelebi*
Bir otuñ ismidür hele 'Uşfür
118. Mekk ile kendini düzer *Çelebi*
Sizi zan iderüm boyun meshûr
170. Bir gün ammâ şâğır-ı Riyâzı dañı
Didi bil *Tıfliyâ* ki lafz-ı cüzûr

III. Eserin Şekil, İfade ve Muhteva Bakımından Bazı Hususiyetleri

Vasiyet-nâmenin Nurosmaniye nüshası 184 beyittir. Kasîde tarzındadır. Bahr-i hafifin *Fe'îlâtün / Mefâ'ilün / Fe'îlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Eser mahiyeti itibariyle ve müellifinin nazım gücü bakımından çok iddialı sayılmaz. Ancak bu hüküm şairin vezne, dile ve kafiye hâkim olmadığı anlamına gelmez. Eser Fuad Köprülü'nün ifâdesiyle “acîb ve garîb ibârat ile” yazılmış ve “tedkîke değer”⁶⁰ bir eserdir. Vasiyet-nâmenin dili bazı beyitler müstesna tutulursa külfetli sayılabilir. Sade olan birkaç beyit ise, konuşma havası içindedir.

⁶⁰ Fuad Köprülü, *a.g.e.*, (1999) s. 396.

- 14 Kime kaldı neler gelüp gitdi
 amı Yanu vü ankısār Tekūr
- 31 Geçürüp başı ucına ehli
 Didi luf ile ma'at üzre otur
- 41 Sen benüm āfitāb-ı batūmsın
 Ben senūñ zerreñem budur mehūr
- 42 Sen baña Leylā ben saña Mecnūn
 Bunı cümle bilür vuūş u uyūr
- 65 Ol ocaqlar arāb eden meddāh
 Őimdi kül öksüzi yatur marūr
- 131 Secde eylerdi Ādeme Őeytān
 Olmasam nufesinde ben mestūr

gibi bazı beyitler, konuŐma üslūbu iinde sade ve külfetsiz yazılmıŐtır. Ancak umumiyetle ifadede sadelik olduėu söylenemez.

Eser bir konu etrafında döndüğünden Şair, yer yer tekrarlarba baŐvurmuŐtur.

- 39 Gel gel ey rūh-ı Őadre-i 'āŐı
 Gel gel ey cān-ı ālīb-ı mehcūr
- 40 Gel gel ey zālīm-i ired dūŐmen
 Gel gel ey mey-gūsār-ı bezm-i ğurūr
- 54 Yo yo istiėferāne itdüm sehv
 Geh 'aide görürdi geh engūr
- 62 Dād dādā felek felek dādā
 Ez-Őebīhūn-ı līnet-i bāŐūr
- 73 Nedür ol sīnem sā'id-i billūr
 Nedür ol dögme gerden-i kāfūr
- 74 Nedür ol nīm-nāz-ı ğamze-i Őūh
 Ol ser-endāz-ı nergis-i mamūr

Beyitlerde bazı deyimlerelele de rastlanır.

- 29 Hāk-i pāy-ı cenāb-ı madūma
 Yüz sürüp ıldılar recāy-ı uzū
- 31 Geçürüp başı ucına ehli
 Didi luf ile ma'at üzre otur

- 48 *Çamı ol Şeb ki kiŐŐadan Őofra*
AyaĖuñ ovmaĖa olup me'mur
- 49 *El virirdi fesane Ėayide*
 Niçe devlet niçe sürur u Ėubur
- 184 Seni pür-dâmen itmesin lînet
ÇaŐlar altında Ėalsun ol Şerr ü Şur

Bu vasiyet-nâme konu itibariyle yukarıda belirtildiği üzere hezel-âmez mahiyettedir. Bazen bu alaylı ifadeler, yüz kızartacak derecede aşırı müstehcenliğe de kaçmaktadır. Bu beyitlerin beyit numaraları verilerek yetinilecektir. 51, 61, 80, 88, 96, 98, 102, 113, 134, 143, 180'inci beyitler bu mahiyettedir.

Netice olarak diyebiliriz ki; bu vasiyet-nâme, 15. yüzyılda yazılan Ahmed-i Dâi'nin *Vasiyet-i NuŐirevân-ı Âdil be-PûsereŐ Hürmüz-i Tâcdâr* adlı tercüme mahiyetinde ve mesnevî tarzında yazılmış eserden sonra, manzum olma özelliğiyle ikinci eser sayılabilir. 16. yüzyılda Birgivi'nin, 19. asırda Kuddûsî'nin yine aynı yüzyılda Fuad Paşanın yazmış olduğu vasiyetnâmeler mensur tarzda yazılmıştır. Birgivi ve Kuddûsî'nin vasiyetnâmeleri dinî mahiyette, Fuad Paşanın ki ise siyâsî mahiyettedir. Tarzî'nin Vasiyet-nâmesi ise; alay edici mahiyette ve kasîde tarzındadır. Bu eser kendinden önce yazılan vasiyetnâmelerden bu yönüyle ayrılmakta ve orijinallik göstermektedir. Ayrıca Agâh Sırrı Levend *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde, "gülmece ve yergi" başlığı altında Nefî, Bahâi-i Küfrî, Sürürî, Tıflî, Tarzî, Tırsî'nin Şiirlerinin müstehcen ifâdelerle dolu olduğunu belirtmektedir.⁶¹ Tam metnini verdiğimiz Vasiyet-nâme'de müstehcen ifadeler vardır. Agâh Sırrı Levend bu hükmü, bu Vasiyetnâme'yi dikkate alarak vermişse; bu hükmün Tıflî için doğru kabul edilmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü bu Vasiyetnâme Tıflî'nin değildir. Ayrıca Tıflî Divân'ı incelendiğinde müstehcen sayılabilecek ifadelerin bulunmadığı görülecektir.⁶²

Bu manzumenin edebî yönden fazla bir hususiyeti olmasa da vasiyet-nâmelerde kullanılan Şekil ve iŐlenen muhteva bakımından kayda değer sayılabilir.

⁶¹ Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, I., 151.

⁶² Bkz. Bekir Çınar, *Tıflî Ahmed Çelebi, Hayatı, Edebî KiŐiliđi, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2000.

VAŞİYET-NĀME-İ TIFLİ BE-MAKĀL-İ TARZİ**

1 b

Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Bir şebāngeh bu bāz-gün-ı tenūr
Geşte āteş-feşān çü ṭab'-ı ğayūr
- 2 Rāz-dārān-ı şerḥ-i metn-i felek
Maḥremān-i serā'ir-i cumhūr
- 3 Bāde-nūşān-ı sāğar-ı taḥkīk
Dürd-pāşān-ı pīşegāh-ı şu'ūr
- 4 Mūşikāfān-ı 'urve-i tedkīk
Vākīfān-ı mevākīf-ı maḥzūr
- 5 Seyr-sitān-ı meclis-i esrār
Mey-gūsārān-ı bezmgāh-ı umūr
- 6 İnķıbāz-ı nüfusa virdi ḳarār
Ehl-i hey'et eger ināş zükūr
- 7 Şı.dılar cümle ceyb-i ma'küse
Eyleyenler ḥikemde naḳş-ı sūtūr
- 8 Āgehān-ı daḳāyık-ı çarḥa
Deḥşet el virdi ol şeb-i deycūr
- 9 Ol gice bağteten Ağa Tıflı
Geşte ez-ḳabz-ı imtilā rencūr
- 10 Vehm-i bī-mevķi-i ḥıred-fersā
Virdi ol derdmende ḥayli fütūr
- 11 Didi biñ derd ile tevābi'ine
Āh özin baḥt-ı şüm ṭālī'-i şūr
- 12 Bu cefālarla öldürür āḥir
Beni bu ḳabz-ı küştenī-i cesūr

** Bu eser Nurosmaniye Kütüphanesi Nu: 4967 mecmua esas alınarak okunmuştur. Eserin İstanbul Üniversitesi Ktp., TY. 3005; İnķılāp Müzesi Ktp., M. Cevdet Nu: K 92'de iki nüshasından bahsedilmekle beraber bu nüshalara ulaşılammıştır.

2a

- 13 Bu ḥarābe kelāte-i āşūb
Bu serāy-ı sipenc-dār-ı ğurūr
- 14 Kime ḳaldı neler gelüp ğitdi
Ḳanı Yanḳu vü kanḳısār Tekūr
- 15 Her ki āmed be-reft ezīn nā-gāh
Eyne mādel-i ibn Ebu's-Sünḳūr
- 16 Āh hicr-i beşāt-ı tenbāḳū
Āh berş-i raḥīḳi-i maġfūr
- 17 Da'vet eyleñ vaşıyyet eyleyeyüm
Ya'ni gelseñ meded o bedr-i büdūr
- 18 Ser-i-mevzūn ḥırām-ı ra'nāyı
Naḥl-i ḳalb-i şanevberī-i şabūr
- 19 Bermekiyyü'l-kerem veliyyi ni'am
Ya'ni Ḥātem-şiyem (ü) ceyb-i vaḳur
- 20 Rest-ḫālis-i derd-i cū'il kelb
'Ārif-i 'illet-i devāb u sūtūr
- 21 Şāḥib-i nā-nevā-i kelb-cemāl
Mālik-i sirke-i cev ü bulġūr
- 22 Meclis-ārā-yı ḥāñçe-i ifṫār
Ḳurretü'l-'ayni nāzırān-ı saḥūr
- 23 Fārisü'l-ḥayr-ı ḳad ḳadü'l-küremā
Nāfizü'l-ḳavl bāyiü's-semmūr
- 24 O keşrür-rimād ḳulzüm-i cüd
O ṫavilü's-seḥā vü zāt-ı faḥūr
- 25 Ḳuvvet-i ḳalb-ḥāne ber-düşān
Kehf-i rindān melce'i cumhūr
- 26 Fırḳa-i ehl-i ḥāle püşt-ı penāh
Nūr-ı çeşm-i mubaşşırān-ı füṫūr
- 27 Nā'il-i ḥayr oluñ hemān ṫurmañ
Sa'y idüñ siz de olmaġa me'cūr

- 28 O haberler olunca sâmi'a zîb
Oldılar fâ'iz-i nişâb-ı sürür
- 29 Hâk-i pâ-y-ı cenâb-ı maḥdûma
Yüz sürüp kıldılar recây-ı huzûr
- 30 Çelebi da'vete icâbet eyle
Pertev-endâz olup o mâye-i hûr
- 31 Geçürüp başı ucına ehli
Didi luṭf eyle maḳ'ât üzre otur
- 32 Çelebiye dūçâr olunca gözi
Aldurup aḳl u ḥissi ol meşhûr
- 33 Nevḥa-i giryei dem-â-dem ile
Böyle ḥalt-ı kelâm ider meskûr
- 34
- 35
- 2b**
- 36
- 37 Bâ'd hâzâ yine gelüp şadede
Pes ezîn dir ki ey nazîre-i hûr
- 38 Merḥabâ merḥabâ te'âl te'âl
Ey perîşân kün ü nizâm-ı umûr
- 39 Gel gel ey rûḥ-ı şadre-i 'âşık
Gel gel ey cân-ı ḳâlıb-ı mehcûr
- 40 Gel gel ey zâlim-i ḥired düşmen
Gel gel ey mey-güsâr-ı bezm-i ḡurûr
- 41 Sen benüm âfitâb-ı baḥtûmsın
Ben senüñ zerreñem budur meşhûr

- 42 Sen baña Leylā ben saña Mecnūn
Bunı cümle bilür vuḥūş u ṭuyūr
- 43 Lem‘a-i āfitāb-ı ṭal‘at-tū
Ṭala‘at min meṭāli‘il-büzdür
- 44 Mā-naẓīrūn eyā reşīka'l-ḳad
Men re‘y-i münker efeleys şu‘ūr
- 45 Bu ḥıyābān tırāz-ı ‘ālemde
Sen sehī-servsin ben eğri ‘acūr
- 46 Saña yüz biñ Ḥuşāb Efendi fedā
Ey tehī-sāz-ı kāse-i fağfūr
- 47 Ḳanı ol dem ki ‘arz idüp ruḥuña
Baña nev-rüz idi dem-i bāḥūr
- 48 Ḳanı ol şeb ki kışşadan şoñra
Ayağuß ovmağā olup me‘mūr
- 49 El virirdi fesāne ḥāyīde
Niçe devlet niçe sürür (u) ḥubūr
- 50 Ḳışşayı eyledükçe gāhi dirāz
Kimse ḳalmazdı olmaya mesrūr
- 51 İḥtilām olmağā ḥayālūñ ile
Ḥāṭıra her ne şey iderse ḥuṭūr
- 52 ‘Arz idüp ḥāk-i pāy-ı iblīse
Bî-muḥāba olurdu ḥıtem nüzūr
- 53 Ḥāba varsam yübüset ile gözüm
Geh çükündür görürdi gāh keşūr
- 54 Yoḳ yoḳ istiğferāne itdüm sehv
Geh ‘aḳīde görürdi geh engūr
- 55 Hey dirīğā dirīğ efsūsā
Ḳande gitdi o zevḳ-i şevḳ-i sürür
- 56 Oḳıyup tāze tāze eş‘arum
Ḥır ḥır olurdu yāveye destūr

- 57 Bu mıdur ‘ahd-i şart yig rengi
Ey sehî-serv nâz u tâze zühür
- 58 Sen şafâlarda âsitîn-efşân
Ben halâlarda yok dilimde huzûr
- 59 Bezm-i düşmende men kirişme-künân
Ben esîr-i nigâh-ı dūr-â-dūr
- 60 Olmuşam engizî şikeste-mişâl
Beste-i çarmıh ‘acz ü kuşûr
- 61 Zâ‘f ile hâyalar çıkup elden
Büzügüm oldu rîşden nâsûr
- 62 Dâd dâdâ felek felek dâdâ
Ez-şebîhün-ı lînet-i bâşûr
- 63 İtmede bu dimâğımı muhtel
Zar tahâ mîzened dübur çü debûr
- 64 Maḥrem-i bezm-i hâş olan Tıflî
Gör ne ḥamyâzeler çeker maḥmûr
- 65 Ol ocaqlar ḥarâb eden meddâh
Şimdi kül öksüzi yatur maḥrûr
- 66 Naẓm ile nâleler çıkar felege
Âhlar cā-be-cā düşer menşûr
- 67 Şiven efzûn olunca nevḥalarum
Geh hüseynî olur gehi mâhûr
- 68 Korkıdurlar beni girüp düşime
Kara Şâtırla Bel‘am-ı Bâ‘ûr
- 69 Mesnedâ mesnedâ Hudâvendâ
Ey erâik-nişîn-i zevç u sürûr
- 70 Haste şâ‘ir eger ğazel kuşsa
Dutar erbâb-ı dil anı ma‘zûr
- 71 Dut ki fevkânî eyledi ‘ameli
Yidigi ḥabb-ı müşhil-i pür-zûr

3b

- 72 Mā ḥaṣal ihtiyārsız bu ğazel
Şüde cārī çü naqşa-i maşdür
- 73 Nedür ol sīnem sâ'id-i billür
Nedür ol dögme gerden-i kāfür
- 74 Nedür ol nīm-nāz-ı ğamze-i şüh
Ol ser-endāz-ı nergis-i maḥmür
- 75 Nefes-i vā-pesīnime raḥm it
Çılma āyīne-i ruḥuñ mestür
- 76 Girih-i kākül-i perīşānuñ
Dil-i şūrīde ḥāle māye-i şür
- 77 Lerze-endāz cism-i 'āşıkdur
Ol münakkaş mübahḥir uçkur tür
- 78 Neşve-i nüş-ḥand-ı Şīrīnūñ
Baña Ferhādī eyledi müzdür
- 79 Toḥm-ı sevdā-yı ḥāl-i rüyuñla
Peyrev-i Qaysdır dil-i memkür
- 80 İmtilā vehmini çıkar dilden
Tıfliyā poḥ yemekde kılma kuşür
- 81 Kāmkāra büzürg-i destāra
Ey kavī āşināyı şadı şüdür
- 82 Bizüm için demiş bu ebyātu
Şābıkan Enverī o merd-i ğayūr
- 83 Merd bāş ey ḥamiyyet-i cāhil
Ḥāk ḥür ey ṭabi'atı āzür
- 84 Şüḥanum dil-pezir-i terzīkāt
Ġıybetüm hoş-güvār-terz-i ḥuzür
- 85 Diñle diñle benüm gözüm nürü
Ey perī-ṭıynet-i ḥüceste zuhür
- 86 Çorçum lāşeme hücüm ideler
Lāz kāfirleri çü gelüp 'ağür

4a

- 87 Dürüşe pās ile hırıldeşalar
Bir alay nekbeti bağırcı yatur
- 88 Şıcalar başım ucına gideler
Ola āzurde benden ehl-i k̄ubūr
- 89 Ol kişinūñ kalur mı iştıyākı
Didi dirlikle ide ‘ōmri mūrūr
- 90 Tereke hālını beyān idelüm
Her ne ise eger yatur ya şurūr
- 91 Kizb idersem vaşıyyetümde eger
Bağşı-i havle olayım mağşūr
- 92 Gö. si. erdi gidi şahāretsiz
Ne yüz ile gelür o Yevm-i nüşūr
- 93 Żāyi‘ātum bilür sü‘āl eyleñ
Eskiciler imāmı Hācı Kucūr
- 94 Berş-i efyûna cümle oldı fedā
T̄oksan üç gözlü tuğfe bir kalbūr
- 95 Lafz-ı kalbūra dağl iden harlar
Ġalağ evlādur olıcağ meşhūr
- 96 Her tazarruf-me‘āb-ı deccālūñ
Şı.ıvir zu‘mına saña destūr
- 97 Dest-gīrā cihān-ı irfāna
T̄ab‘-ı binā ki olmasun mestūr
- 98 Evvelā zevcem ister ise nikāğ
Herzesin yir o qahbe-i mecdūr
- 99 Qahbe işbāt-ı müdde‘āya eger
Getürürse bir iki şahid-i zūr
- 100 Diñleme diñleme benüm çelebüm
Eyle ol furkı meclisünden dūr
- 101 Girmemişdür bu hāndāna nigāh
Vālidem cāriyeñ bilür aña şur

- 102 Baña itdiklerin o fâhişenüñ
İtmedi bahtgân ile tayfûr
- 103 Böyle bir iştihâsı ğâlibe furķ
Görmedi çeşm-i hâdişât-ı dühûr
- 104 Ez-temennâ-yı vaşlühâ-yı büzürg
Bir kesiş mîzened hıyâr(u) ‘acûr
- 105 Kelebekdir kıyâfeti ammâ
Niş-i zenlikde ‘aynidir zembûr
- 106 Atı oynadıdır zinâ yukusî
Sekişidür pes-i sarây-ı tekûr
- 107 Gice gündüz o fişķcı kaħbe
Kalmamışdur si.ilmedük aħûr
- 4b 108 Meşķ-i siħr eylese o mekkâre
Geh şoğulcân ider beni gehi mûr
- 109 Seg-i gürgîn ile ħor-ı lengi
Esb-i cādû gibi kıyâfete ķor
- 110 Nâ-gehân kâm-ı cûy-ı larķ olsam
Ben fakîr-i ħaķîr ķün ‘aşfûr
- 111 Siħr ile ħar ider de şoñra virür
İştiħâsından ol salîta-i ħûr
- 112 Ne belâdur anuñla cem‘ olmaķ
Dutalum gelmemiş vücûda fütür
- 113 Ferci sevmez bu nefsi bed-fercâm
Gö.e mâ’il ħabi‘atı mecbûr
- 114 Ferci ħadûrelik iderdi eger
Olmasa ħarb-gîr ile meksûr
- 115 Cılķ ile eylerem ħazâ-yı vaşar
Yılda bir kerre yoğise maħzûr
- 116 Ĥasta-i ser-be-bâliş-i ibnüñü
Olmayınca iderdi zevķ ü sürür

- 117 Bize taḳlīd ider belā bunda
Virmede ḥalkā fāhiṣe destūr
- 118 Mekk ile kendini düzer çelebi
Sizi zan iderüm büym meshūr
- 119 Āṣıḳınuñ biri Meçik dededür
Çalımda gidi şarf-ı nā-maḳdūr
- 120 Ne maḳaḳlar çeker mekikci ‘Arab
Bu terāneyle eyleyüp mesrūr
- 121 Şallakā şallakā şuveyye şuveyye
Ya lezīzü'l-livāṭa ya billūr
- 122 Dūzaḥ-ārā-yı vālidem merḥūm
Eyledükde reh-i ceḥīme ‘ubūr
- 123 Bir kaşık bağıdır faḳat ḳodığı
Anı da itdi vālidem uçḳūr
- 124 Olmadum re’s-i māl-ı yüsre ḳarīn
‘Uss ile geçdi hep sīnīn ü şühūr
- 125 Mütamevvil olur mı hiç ceddād
Ne ḳadar olsa eşḳal ü pür-zūr
- 126 Ḥāletī Oḳcı-zāde Ḥacı Kemāl
Eylemişlerdi vā‘de-i mevḫūr
- 127 Dād elinden sipihr-i kīneverüñ
Virmez incāze ruḥṣat u destūr
- 128 Āh illā’şī‘āmet-i ṭāli‘
Eyledi ins ü cānı nekbet-i ‘ūr
- 129 Ṭāli‘ vü baḫtımuñ nuḫūsetidür
Beni hem-vāre eyleyen ma‘zūr
- 130 Baḫş idersem şī‘āmetümden eger
Ḥalk olur la‘ne bāzil almaḳdur
- 131 Secde eylerdi Ādeme şeyṭān
Olmasam nuṭfesinde ben mestūr

- 132 İtdi kim düdmân-ı eşrâfa
İtmemiştir ketâ'ib ü Timür
- 132 Şoḥbet-i Nâdirî-i nâdide-senc
Beni itdi fakîr iken mağrur
- 133 Bu kıyâfetle itmedüm taḳsîr
Olmada süḥre-i mecâlis-i sūr
- 134 Eyledüm kıṣṣa ile sedd-i ramaḳ
Si.mez olduḳda zâti-i dil-kür
- 135 Dili baḫşîde si.di nice zemân
Yāngâhı o merkeb-i baḫsi dūr
- 136 Urdılar cümle aḳçesiz pulsuz
Ögredirlerdi gerçi ḍarb-ı kūsūr
- 137 Yine ol demlerüm ne 'âlem idi
Bir nefes zevḳi dilden olmaz dūr
- 138 Ḳaf-zâde Efendi gibi vücüd
Şıḳletümden iderdî terk-i ḫuzūr
- 139 Yâ 'Aḫâyî özinde pîl-i ḳavî
Her ḳaçan olsa mest-i cām-ı şürūr
- 140 Larḳ-ı perrân-ı çifte kârîde
'Unf ile dirdi kim geñiz pek dūr
- 141 Aḳçe eyler ḳıyas idüp çaldum
Sürünüp ḳaldı evde bir ḫayḳūr
- 142 Ḳımı yoḳ bir büyük bacaḳ ammâ
'Amel-i dest-zâdeyi ğavr ğūr
- 143 Ḳulḫı yoḳ bir büyük ḳırık hâveriz
Ki şı.ar vâlideñe üstü ḳūr
- 144 Ol etüñ taḫtası ḳıyma çeker
Gâh ḫolı olur gehi sentūr
- 145 Ğâlibâ ḳavs ovada pâ-eşredür
Bir bozulmuşca şüret-i ḫâbūr

5b

- 146 Yerde kaldı firengi borılar
Çalmadıysa eger bizim cevr cür
- 147 Piş-i minberdedür benüm cānum
On iki lāle altı dāne buḥūr
- 148 Üç kalem kim şarīr-i dil-keşinüñ
Dāgdār-ı girift ile Mañşūr
- 149 Nüh kalem nağme-sāz olınca aña
Reşk ider nāy-ı kāse-i ṭanbūr
- 150 Dest-gīrā meded bu eşyāyı
Yaz şakım olma ḥıfzıña mağrūr
- 151 On varaḫ şī'r-i 'Örfi vü Tālib
Bir iki şafḥa çaḫ Ağā Şapūr
- 152 Üç miyān beyt-i tāze mazmūn kim
Ḳā'il-i lāciverd ile meşūr
- 153 Maṭla-i ḥoca terk-i nāḳa süvār
Maḳṭa-ı mīr-i şadr-ı Nişābūr
- 154 Metn-i mesbūṭ lāmelif destān
Muḥtasar şerḥ-i ḳışṣa-i pāpūr
- 155 Ser-güzeşt-i Mufaşşal-ı Müslim
Ḳıṣṣa-i Mücmel-i Ebu'l-'Aşfūr
- 156 Münşe'āt-ı ekābirā kerrāt
Müşkilāt-ı e'imme-i lāhūd
- 157 Bunlarıñ ekserī benüm çelebüm
Kimi merfū'dur kimi mecrūr
- 158 Saña birkaç güher ḳoyup gideyim
Eyle ol gence ṭab'uhnı gencūr
- 159 Olmasun lā la'ī vü lā ṭaḥnā
'Arabiyyetde ḥāṭıruñdan dūr
- 160 Āb-ı der-cāy-ı nüktesin fehm it
Ḥāṭır-ı nāzūke iderse ḥuṭūr

- 6a 161 Vezn-i mef'ülde meşâirdan
Ġayr ma'nāsınā gelür maġyür
- 162 Ķalbidür bāl ya 'aliyye'l-bāl
Yedigüñ bal fazla-i zünbür
- 163 Dāmen-i küh-ı Ķāfda Ķelebi
Bir otuñ ismidür hele 'Uşfür
- 164 İbn-i baytāra yoĶ yazar anda
Anzür tek müreccimi ġanzür
- 165 Şāh-nāme evāhirinde gelür
Ķehn ü perrīn ü yarman-ı şapur
- 166 Gerçi İsfendiyār rüyīn-ten
Eyledi pūd zāle Ķaşd-ı şebür
- 167 'Āķıbet ol tehemten-i pür-dil
Ķıldı bir çöp ile ol eblehi kūr
- 168 Lünd-i.hānāmede muşarraĥdur
Yılda bir kerre zīnet-i kays tür
- 169 Müşkilātın semā'a mevķūfın
Oldı ĥāvī risāle-i destür
- 170 Bir gün ammā şaġır Riyāzı daĥı
Didi bil Tıfliyā ki lafz-ı cüzür
- 171 İştikāķı semā'a zā'irdir
Laĥm-ı efhaş degil midür meczür
- 172 Hem saña maşdarı tekīd nedür
Püy-ı püyīde olmadur manzür
- 173 Eşek Ahmedle Baĥşı-i merĥūm
Didiler bir Ķatır imiş ya'fūr
- 174 Nüş-ı şahbāya eyleyüp telmīh
Didi BoşnaĶ Efendi şarab ĥamūr
- 175 İştılāĥāt-ı ehl-i mantıķdur
'Araz-ı 'ām ile Ķazıyye-i mūr

- 176 Müfredātuñ mürekkebi fâhiş
Geldi bî-şübhe-dâr-ı cem'î dūr
- 177 Kār-ı dāna bülend-i iz'āna
Ey behīn naqş-ı perde-i zenbūr
- 178 Hāşm-ı dīrīne kabz-ı kāfirkeş
Zūr ile itdi kāmētüm kanbūr
- 179 Līnete yüz tūtarsa aḥvālüm
Şāhid olsun cemā'at-ı havr ḥūr
- 180 Bo.um arqamla mühmeleti hep
Eyledüm vaqf-ı hāndān-ı qubūr
- 181 Hātēmā gel bu baḥşi hatm idelüm
Ola cādı ocaqda tā memhūr
- 182 Dil ḥarāb itmeye bu kabz seni
Qıvvet-i mā-señek ola ma'mūr
- 183 Tā felek ide līnet ü kabza
Ehl-i keyfe muzaffer ü manşūr
- 184 Seni pūr-dāmen itmesin līnet
Taşlar altında qalsun ol şerr ü şūr

“WRITTEN WILLS IN TURKISH LITERATURE AND
A WRITTEN WILL CONCERNING TWO POETS: TIFLİ AND TARZİ”

Abstract

In this study, a comprehensive definition of 'Written Will' has been provided and compared with some works on morals. Important Written Wills in Turkish Literature have been introduced by giving brief examples. Apart from this, the manuscript of the written will, which supposedly belongs to Tiflî, and with the registry number 4967 in the Nuruosmaniye Library, has been deciphered from the Ottoman orthography into modern Turkish and it has been presented.

Keywords

Tiflî Ahmed Çelebi, Tarzî, Written Will.

